

CONCEPTUL DE „VICTIMĂ” ÎN JURISPRUDENȚA CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI

Gheorghe RENIȚĂ,

doctor în drept, lector universitar
Universitatea de Stat din Moldova

***Rezumat.** Acest studiu este dedicat conceptului de „victimă” în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. În acest sens, Curtea Europeană a Drepturilor Omului face distincție între victime directe, victime indirecte și victime potențiale. S-a constatat că jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului referitoare la victimele indirecte a servit drept bază pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova de a declara neconstituțională o prevedere care excludea posibilitatea atribuirii soției a calității de succesor a victimei decedate.*

***Cuvinte-cheie:** victimă directă, victimă indirectă, victimă potențială, Curtea Europeană a Drepturilor Omului.*

***Summary.** This study is dedicated to the concept of "victim" in the jurisprudence of the European Court of Human Rights. In this regard, the European Court of Human Rights distinguishes between direct victims, indirect victims and potential victims. It was found that the jurisprudence of the European Court of Human Rights on indirect victims served as a basis for the Constitutional Court of the Republic of Moldova to declare unconstitutional a provision that excluded the possibility of assigning the wife the status of successor to the deceased victim.*

***Keywords:** direct victim, indirect victim, potential victim, European Court of Human Rights.*

Introducere. Termenul „victimă” se conține în două articole din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, mai exact, în art. 5 („Dreptul la libertate și la siguranță”) și în art. 34 („Cereri individuale”).

Astfel, art. 5 § 5 din Convenție prevede că „orice persoană, victimă a unei arestări sau dețineri în condiții contrare dispozițiilor acestui articol, are dreptul la reparații”.

Corelativ, în baza art. 34 din Convenție, „Curtea poate fi sesizată, printr-o cerere, de orice persoană fizică, organizație neguvernamentală sau grup de particulari care se pretind victime ale unei încălcări de către una dintre Înaltele Părți Contractante a drepturilor recunoscute în Convenție sau în Protocoalele sale. Înaltă Parte Contractantă se angajează să nu împiedice prin nicio măsură exercițiul eficace al acestui drept”.

Prin urmare, pentru a putea formula o cerere la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, persoana trebuie să invoce încălcare de către stat (în privința sa) a vreunui drept garantat de Convenție.

Totuși, Convenția Europeană a Drepturilor Omului nu conține o definiție a conceptului de „victimă”. În aceste condiții, Curții Europene a Drepturilor Omului i-a revenit sarcina să stabilească semnificația termenului în discuție.

Rezultate și discuții. Noțiunea de „victimă” este interpretată de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului în mod autonom [1]. Altfel spus, faptul că în dreptul intern al unui stat o persoană are sau nu calitatea de victimă nu are o pondere crucială pentru Curte [2]. Ea nu este ținută de calificarea atribuită unei persoane în dreptul intern. Din contra, Curtea trebuie să rămână liberă să treacă dincolo de aparențe și să aprecieze, ea însăși, dacă unei persoane îi poate fi atribuită calitatea de „victimă”.

În jurisprudența sa, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a notat că prin „victimă, art. 34 din Convenție desemnează persoana sau persoanele afectate direct sau indirect de o pretinsă încălcare a unui drept garantat de Convenție [3]. Așadar, Curtea Europeană a Drepturilor Omului distinge între victime directe și victime indirecte.

Cu privire la *victimele directe*, reținem că acestea sunt persoanele cărora li s-au adus atingere în mod nemijlocit printr-o măsură/printr-un act/printr-o faptă. Spre exemplu, în cazul *Mereuța v. Republica Moldova*, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat că omiterea termenului de punere sub învinuire a bănuțului de către autoritățile statului a condus la încălcarea art. 3 din Convenție (care garantează interzicerea torturii, pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante) sub aspect procedural.

În fapt, în cererea depusă la Curte, reclamantul (Mereuța), a menționat că, pe 29 iulie 2009 își sărbătorea ziua de naștere cu un grup de prieteni la un lac, când a fost atacat de S. care era în stare de ebrietate și avea asupra sa o armă de vânătoare. S. era supărat pentru o presupusă agresiune a unchiului său din partea reclamantului și a prietenilor lui. În timpul conflictului, S. l-a lovit pe unul dintre prietenii reclamantului cu arma și a tras patru focuri în direcția autovehiculelor parcate în apropiere. Reclamantul a încercat să-l împiedice pe S. să continue să tragă din armă, dar a fost împușcat de la o distanță de aproximativ cinci metri în gamba piciorului drept. Tentativele repetate ale reclamantului de a-l dezarma pe S. s-au soldat cu primirea a încă două focuri de armă de la o distanță mică în piciorul său deja rănit. Reclamantul a suferit o vătămare gravă care au condus la amputarea parțială a piciorului drept. În consecință, pe 31 iulie 2009, a fost pornită o urmărire penală. Ulterior, Procuratura a decis să înceteze urmărirea penală împotriva lui S., din motiv că în baza art. 63 alin. (2) din Codul de procedură penală, calitatea de bănuț nu putea fi menținută mai mult de trei luni. Pentru că lui S. i-a fost înaintată învinuirea după 4 luni și 17 zile de la data de la care i-a fost atribuită calitatea de bănuț, punerea lui sub învinuire era ilegală [4].

În drept, Curtea a reiterat faptul că obligația înaltelor părți contractante, în temeiul art. 1 din Convenție, de a asigura tuturor celor aflați în jurisdicția lor drepturile și libertățile definite în Convenție, coroborat cu art. 3 (care interzice tortura, pedepsele inumane și degradante), impun statelor să ia măsuri menite să

asigure că persoanele în jurisdicția lor, nu sunt supuse torturii sau tratamentelor sau pedepselor inumane și degradante, inclusiv a unui tratament aplicat de persoane particulare. Obligația pozitivă a statului de a oferi protecție împotriva tratamentelor inumane sau degradante s-a constatat în mai multe cauze [5].

Obligația pozitivă prevăzută la art. 3 din Convenție cere statelor să stabilească un cadru legal, în special prevederi legale penale eficiente, menite să prevină și să pedepsească săvârșirea infracțiunilor împotriva integrității individului aplicate de către persoane particulare. Acest cadru ar trebui să fie susținut de mecanismele de aplicare a legii, astfel încât, atunci când este conștient de un risc iminent de maltratare a unei persoane identificate sau când maltratarea a avut deja loc, să ofere protecție victimelor și să-i pedepsească pe cei responsabili pentru încălcările acestor prevederi [6].

Cu privire la circumstanțele prezentei cauze, Curtea a notat că reclamantul a suferit vătămări grave ca urmare a atacului din partea lui S. Deși cazul a fost relativ simplu, *i.e.* bănuitul a fost identificat și acesta a recunoscut vinovăția în comiterea infracțiunii imputate, urmărirea penală a durat un an și opt luni. Mai mult, cauza s-a încheiat fără ca făptașul să fie pedepsit, deoarece organul de urmărire penală nu a respectat termenele limită prevăzute de Codul de procedură penală pentru a-l pune sub învinuire [7].

Prin urmare, Curtea Europeană a considerat că investigația cu privire la afirmațiile reclamantului referitor la maltratare nu a fost una efectivă. Din aceste motive, Republica Moldova a fost obligată să achite victimei suma de 7.500 de euro pentru repararea prejudiciului moral.

Cazul *Mereuța v. Republica Moldova* reprezintă o lecție pentru autoritățile din Republica Moldova de a acționa cât mai prompt și diligent, fără a lăsa în umbră drepturile victimei.

Un alt caz pertinent pentru analiza victimelor directe este *T.I. și alții v. Grecia*. În fapt, reclamantele (trei persoane de gen feminin) erau cetățeni ruși care aveau vize emise de Consulatul General al Greciei din Moscova. Ele au susținut că angajații consulatului au fost mituiți de traficanți ruși și au eliberat vize care să permită aducerea reclamantelor în Grecia în scopul exploatării lor sexuale. La sfârșitul anului 2003, reclamantelor le-a fost recunoscută calitatea de victime ale traficului de ființe umane. Autoritățile au inițiat două seturi de proceduri penale împotriva persoanelor direct implicate în exploatarea reclamantelor, precum și proceduri privind emiterea vizelor. Reclamantele s-au plâns de un număr de deficiențe ale acelor proceduri și de implicarea angajaților consulari în exploatarea lor [8].

În drept, cazul *T.I. și alții v. Grecia* a fost examinat de către Curtea Europeană prin prisma art. 4 din Convenție, articol care interzice sclavia și munca forțată. Curtea a constatat că la epoca faptelor, în Grecia, traficul de ființe umane în scopul exploatării sexuale nu constituia o infracțiune separată. De vreme ce infracțiunea mai puțin gravă a traficului de ființe umane avea un termen de prescripție mai mic, Secția de acuzare a Curții penale din Grecia a încetat procedurile împotriva a doi dintre acuzați, pentru că urmărirea penală nu putea fi efectuată din cauza prescripției. Astfel, cadrul legal care governa

procedurile nu a fost unul efectiv sau suficient pentru a pedepsi traficanții sau pentru a asigura prevenirea efectivă a traficului de ființe umane [9].

Cu privire la procedurile referitoare la emiterea de vize, Curtea a stabilit că pornirea unei anchete nu a fost dispusă decât la aproximativ nouă luni după ce reclamantele au adus faptele cazului în atenția procurorului de pe lângă tribunalul penal competent pentru infracțiunile de trafic de persoane. Direcția de securitate a poliției a trimis dosarul cauzei la procuror după aproximativ doi ani și șapte luni de la primire, iar etapa preliminară a anchetei a durat mai mult de trei ani. Dacă era adevărat că ancheta în discuție era una oarecum complexă, de vreme ce era necesar să fie audiate ca martori mai multe victime ale traficului de persoane, durata de timp a părut excesivă. Mai mult, în timpul desfășurării urmăririi penale s-au prescris faptele de falsificare de documente și de uz de documente falsificate.

Revenind la problema participării reclamantelor la procedurile în discuție, Curtea a reținut că toate încercările, cu excepția uneia, de a cita martorii au eșuat, pentru că reclamantele nu stăteau la acele adrese. Deși judecătorul de investigație, care a încercat să le găsească pe reclamante, nu a rămas inactiv, nu a existat niciun detaliu care să explice de ce nu s-a încercat căutarea reclamantelor la adresa pe care au trecut-o în cererile lor de constituire ca părți civile.

Având în vedere în special informațiile disponibile despre fenomenul traficului de ființe umane în Rusia și în Grecia în acea perioadă și dată fiind gravitatea susținerilor reclamantei și faptul că au fost acuzați funcționari publici de implicarea în rețelele de trafic de persoane, Curtea a menționat că autoritățile aveau obligația de a acționa cu o diligență specială și de a verifica dacă cererile pentru eliberare a vizelor au fost supuse unei analize detaliate înainte de emiterea vizelor și pentru a disipa, astfel, dubiile privind probitatea funcționarilor publici.

Generalizând, Curtea a decis că autoritățile competente nu au abordat cazul cu nivelul de diligență cerut de art. 4 din Convenție, iar reclamantele nu au fost implicate în anchetă în măsura pretinsă în baza laturii procedurale a acestei prevederi [10].

Din această speță rezultă, între altele, că încetarea unei urmăririi penale într-o cauză penală ce vizează traficul de persoane, din motivul expirării termenului de prescripție, contravine art. 4 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

În continuare, din perspectiva art. 8 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului (articol care garantează dreptul la respectarea vieții private și de familie), în cazul *X și Y v. Olanda* s-a apreciat că o fată de 16 ani cu dizabilitate mintală (Y) care a fost violată într-un centru de plasament pentru copii este o victimă directă. În acest caz, autoritățile din Olanda au refuzat pornirea unei urmăririi penale, din motiv că nu a fost depusă și, respectiv, semnată o plângere oficială de către victima violului (plângerea a fost depusă la poliție de către tatăl fetei), condiție impusă de dreptul intern. Totodată, în circumstanțele

cazului, victima a fost considerată inaptă pentru a semna o plângere oficială, având în vedere vârsta mentală mică a acesteia. Instanțele din Olanda au recunoscut că exista o lacună în lege [11], care după acest caz a fost remediată.

La rândul ei, Curtea Europeană a constatat că protecția acordată de dreptul civil în cazul unei fapte ilegale de tipul celei la care a fost supusă reclamanta nu era suficientă. În acest caz erau în joc valori fundamentale și aspecte esențiale ale vieții private. Descurajarea eficientă era indispensabilă în acest domeniu și putea fi realizată doar prin dispoziții de drept penal. Observând că în Codul penal olandez nu i se asigurase o protecție practică și eficientă, Curtea a concluzionat, ținând seama de natura faptei ilegale în cauză, că reclamanta Y a fost victima unei încălcări a art. 8 din Convenție [12].

Tot din perspectiva art. 8 din Convenția Europeană, în cazul *Söderman v. Suedia* s-a reținut că în 2002, pe când reclamanta avea paisprezece ani, aceasta a descoperit că tatăl ei vitreg a ascuns o cameră video în coșul de rufe din baie. Aparatul de filmat era îndreptat înspre locul în care reclamanta s-a dezbrăcat înainte de a face duș. Ea i-a dus aparatul mamei ei, care a ars filmul, fără ca cineva să-l vadă. Incidentul a fost raportat în 2004, când mama a aflat că vara reclamantei a avut parte de experiențe similare cu tatăl vitreg al reclamantei. Tatăl vitreg a fost judecat și condamnat în 2006 de o judecătorie pentru molestare sexuală, în baza capitolului 6, secțiunea 7 din Codul penal al Suediei, așa cum era în vigoare la momentul faptelor¹. Totuși, condamnarea sa a fost infirmată în apel, după ce Curtea de Apel a constatat că fapta sa nu se încadra în definiția infracțiunii de molestare sexuală. Curtea de apel a continuat prin a sublinia că respectivul comportament ar fi constituit infracțiunea separată de tentativă de pornografie infantilă, dar nu a analizat problema mai departe, în absența unui capăt de acuzare în acest sens. Curtea Supremă din Suedia a menținut decizia instanței de apel [13].

În fața Curții Europene, reclamanta a invocat că sistemul legal suedez, care la vremea respectivă nu interzicea filmarea unei persoane fără consimțământul acesteia, nu a protejat-o împotriva încălcării integrității sale personale.

Curtea a confirmat constatarea instanței naționale conform căreia fapta tatălui vitreg a constituit o încălcare a integrității personale a reclamantei. Chiar dacă fapta în cauză nu a implicat violență fizică,

---

¹ Conform capitolului 6, secțiunea 7 din Codul penal al Suediei, înainte de 1 aprilie 2005:

„(1). În cazul în care o persoană atinge sexual un copil sub cincisprezece ani altfel decât în conformitate cu dispozițiile prevăzute anterior în acest capitol, sau incită implicarea unui copil sau participarea acestuia la un act cu implicații sexuale, va fi pedepsită cu o amendă sau cu închisoare pe o perioadă de cel mult doi ani pentru molestare sexuală.

(2). Pedepsa pentru molestare sexuală va fi aplicată, de asemenea, persoanei care, prin constrângere, seducere sau alte influențe necorespunzătoare, convinge o persoană care a împlinit vârsta de cincisprezece ani, dar nu are încă optsprezece ani, să se implice sau să participe la un act cu implicații sexuale, dacă fapta constituie un element în producerea de imagini pornografice sau constituie o postură pornografică în alte scopuri decât cele legate de producerea unei imagini.

(3). Aceste prevederi se aplică și în cazul în care o persoană se expune în așa manieră încât natura actului are caracter ofensator sau se comportă în alt mod vădit indecent, verbal sau prin fapte, față de o persoană, într-un mod care încalcă în mod flagrant noțiunea de decență.”

abuz sau contact, a afectat reclamanta în aspecte extrem de intime din viața ei privată. Nu a existat nicio dovadă că autoritățile naționale nu au reușit să-și respecte obligația de a efectua o urmărire eficientă. Problema în fața Curții a fost, prin urmare, dacă, în circumstanțele cauzei, Suedia a avut un cadru juridic adecvat pentru a proteja reclamanta împotriva acțiunilor tatălui ei vitreg, în conformitate cu obligațiile care îi revin în baza art. 8 din Convenție [14].

În ceea ce privește posibilitatea ca fapta tatălui vitreg să fi putut constitui infracțiunea de tentativă de pornografie infantilă, conform Codului penal al Suediei, Curtea nu a fost convinsă că fapta putea fi încadrată în această infracțiune. Nu există nicio informație privind intenția procurorului de a-l acuza pe tatăl vitreg de această infracțiune. În schimb, Guvernul respondent a enumerat o serie de motive pentru care procurorul ar fi decis să nu facă acest lucru, în special dificultăți în obținerea unor probe suficiente pentru a demonstra că a existat o imagine „pornografică”. Potrivit reclamantei, chiar dacă filmul – care a fost distrus – ar fi existat încă, materialul ar fi fost cu greu calificat ca pornografic. Termenul de „imagine pornografică” nu a fost definit în Codul Penal suedez, iar lucrările pregătitoare privind infracțiunea de pornografie infantilă au subliniat că intenția acesteia nu a fost de a incrimina toate imaginile cu copii dezbrăcați [15].

În ceea ce privește dispoziția referitoare la infracțiunea de molestare sexuală conform Codului penal al Suediei – care sancționa în special expunerea într-un mod ofensator și comportamentul indecent, verbal sau prin fapte – instanța de apel a constatat că tatăl vitreg nu poate fi considerat responsabil penal pentru fapta ca atare de a filma reclamanta fără știrea ei.

În conformitate cu legislația suedeză în vigoare la momentul respectiv, era un element constitutiv pentru infracțiunea de molestare sexuală faptul că infractorul a intenționat ca victima să afle sau a fost indiferent față de riscul ca acest lucru să se întâmple. Totuși, această cerință nu a fost îndeplinită în cazul reclamantei. Nu din cauza lipsei de dovezi a fost tatăl vitreg achitat pentru molestare sexuală, ci mai degrabă pentru că, la momentul respectiv, fapta sa nu ar fi constituit molestare sexuală. Dispoziția privind molestarea sexuală, în forma sa de la momentul faptelor, nu ar fi putut acoperi, din punct de vedere legal, actul în cauză și, prin urmare, nu ar fi protejat reclamanta împotriva nerespectării vieții sale private [16].

Lacunele în domeniul protecției drepturilor sale nu puteau fi remediate prin intermediul altor dispoziții de drept penal de la momentul respectiv. Într-adevăr, lipsa unei prevederi care să acopere actul izolat de filmare sau fotografiere în secret sau fără consimțământ, a fost mult timp un subiect de îngrijorare în Suedia. Noua legislație, concepută pentru a acoperi fapte precum cele din cauza reclamantei, a fost adoptată după examinarea acestui caz de către instanțele interne și a intrat în vigoare în 2013¹ [17].

---

¹ Este vorba despre articolul 6a „Fotografierea intruzivă” din capitolul 4 din Codul penal al Suediei, privind infracțiunile împotriva libertății și a păcii, care prevede următoarele:

În prezenta cauză, recurgerea la dispozițiile dreptului penal, în opinia Curții, nu era neapărat singurul mod în care statul pârât și-ar fi putut îndeplini obligațiile care îi revin în baza art. 8 din Convenție [18].

În ceea ce privește remediile juridice de drept civil, odată cu achitarea tatălui vitreg, instanța de apel a respins, de asemenea, și acțiunea civilă a reclamantei pentru despăgubiri. Conform Codului de procedură judiciară al Suediei, atunci când o acțiune civilă este alăturată unei acțiuni penale, constatarea instanțelor cu privire la răspunderea penală este obligatorie pentru soluționarea cererii civile. De altfel, nu există alte temeiuri pe care reclamanta să le fi putut invoca în susținerea cererii sale de despăgubiri [19]. În cele din urmă, Curtea nu a fost convinsă că instanțele suedeze i-ar fi acordat o compensație doar în baza constatării existenței unei încălcări a Convenției [20].

În concluzie, Curtea nu a considerat că legea suedeză pertinentă, așa cum era în vigoare la momentul faptelor, a asigurat o protecție a dreptului reclamantei la respectarea vieții sale private într-un mod conform cu obligațiile statului în baza art. 8 din Convenție. Fapta săvârșită de tatăl vitreg i-a încălcat integritatea și a fost agravată de faptul că ea era minoră, că incidentul a avut loc în casa ei, precum și că infractorul era o persoană în care avea dreptul și era de așteptat să aibă încredere [21].

Spre deosebire de cazul *X și Y v. Olanda*, în această speță Curtea a considerat că remediile civile ar fi fost suficiente pentru a redresa încălcarea dreptului victimei. Această poziție a fost criticată de către judecătorul Paulo Pinto de Albuquerque [22], susținând argumentat că în speță era ineluctabilă intervenția legii penale, opinie la care subscriem.

Șirul cauzelor judecate de Curtea de la Strasbourg ce vizează victimele directe poate continua, inclusiv din perspectiva altor articole. Totuși, ne vom opri aici, afirmând că mai multe probleme apar atunci când trebuie de stabilit care persoane pot avea calitatea de victime indirecte.

Așadar, cu privire la **victimele indirecte**, acestea sunt persoanele care au o legătură cu victima directă (dispărută sau decedată) și, în virtutea acestei calități, au anumite drepturi și interese.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a admis că, dacă pretinsa victimă a unei încălcări a decedat în timpul procedurilor judiciare, atunci o rudă apropiată sau un moștenitor ar putea continua, în principiu, procedura, pentru că persoana are un interes suficient în cauză [23].

„(1) O persoană care în mod ilicit, cu ajutorul unor mijloace tehnice, înregistrează în secret o imagine a cuiva care este în interiorul unei locuințe sau într-o baie, într-un vestiar sau în alt spațiu asemănător, va fi condamnat pentru fotografiere intruzivă la o amendă sau la închisoare de cel mult doi ani.

(2) Nu se va reține răspunderea penală în cazul în care actul este justificat, având în vedere scopul său, precum și alte circumstanțe.

(3) Primul paragraf nu se aplică persoanei care surprinde pe cineva cu ajutorul unor mijloace tehnice, în desfășurarea atribuțiilor în numele unei autorități publice.”

În egală măsură, dacă pretinsa victimă a unei încălcări a decedat înaintea introducerii cererii, o persoană care are interesul legitim necesar în calitate de rudă a defunctului poate depune o plângere privind decesul sau dispariția rudei sale [24].

În cazul *Centrul de Resurse Juridice în numele lui Valentin Câmpeanu v. România*, Marea Cameră a Curții Europene a stabilit că persoanele care ar putea avea calitatea de victimă indirectă și, respectiv, care ar putea fi admise într-un proces ar putea fi, de exemplu: părinții, copiii, frații, surorile, bunicii, nepoții, legatarul universal fără legături de rudenie cu decedatul, partenerul necăsătorit sau partenerul *de facto* [25].

Din analiza cazului *Huseynova v. Azerbaidjan* rezultă că în această listă poate fi inclusă și soția victimei decedate [26]. În speță, soția părții vătămate a solicitat acces la materialele urmăririi penale, însă cererea sa a fost respinsă pentru că legislația procesual-penală prevede că materialele urmăririi penale devin accesibile pentru victimă sau pentru reprezentantul acesteia doar după încheierea urmăririi penale. În acest caz, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a notat că invocarea dreptului intern de către organele de urmărire penală pentru a justifica interdicția în discuție este inacceptabilă. De asemenea, Curtea a considerat inacceptabil și faptul că, în conformitate cu legislația procesual-penală națională, reclamanta nu a avut acces la materialele relevante la etapa urmăririi penale, fiind astfel încălcat art. 2 din Convenție, sub aspect procedural [27].

Totodată, Curtea Europeană a stabilit că calitatea de victimă indirectă le poate fi recunoscută mai multor persoane, nu doar unei persoane [28].

Persoanele în discuție trebuie să aibă un interes legitim și să aibă o „legătură suficientă” cu victima decedată/dispărută [29]. Totuși, Curtea Europeană nu a explicat ce presupune testul „legăturii suficiente” cu victima directă. Acest test este aplicat în funcție de circumstanțele particulare ale fiecărui caz. Este vorba despre o jurisprudență contextuală. Spre exemplu, în cazul *Trivkanović v. Croația*, Curtea a constatat că reclamanta a divorțat de victima cu șase ani înainte ca aceasta (*i.e.* victima) să fie ucisă. De asemenea, Curtea a reținut că nu a existat niciun indiciu că reclamanta ar fi rămas aproape cu victima după divorț. În aceste condiții, Curtea Europeană a considerat că reclamanta nu a avut o legătură suficientă cu victima decedată. Din acest motiv, Curtea nu i-a recunoscut reclamantei calitatea de victimă indirectă [30]. Probabil, soluția Curții ar fi fost alta în ipoteza în care reclamanta ar fi avut vreo legătură, după divorț, cu victima decedată.

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului privind victimele indirecte a avut o pondere decisivă pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova în contextul examinării unei excepții de neconstituționalitate privind omisiunea includerii soției în calitate de succesori al victimei în procesul penal [31]. În acest sens, Curtea Constituțională a pronunțat Hotărârea nr. 12 din 6 aprilie 2021 [32].

Mai întâi de toate, vom reda circumstanțele cauzei în care a fost ridicată excepția de neconstituționalitate. Cauza viza un accident rutier soldat cu decesul unei persoane. Astfel, printr-o ordonanță a procurorului, soția victimei decedate a dobândit calitatea de succesor al părții vătămate. Prima instanță l-a găsit vinovat pe făptuitor de comiterea a două infracțiuni (încălcarea regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport de către persoana care conduce mijlocul de transport care a provocat decesul unei persoane și părăsirea locului accidentului rutier) și i-a aplicat pedeapsa închisorii pe un termen de trei ani și trei luni. Totodată, instanța a dispus suspendarea executării pedepsei închisorii pe un termen de probă de trei ani, obligându-l pe făptuitor să nu-și schimbe domiciliul fără consimțământul organului de probațiune. Soția victimei decedate nu a contestat sentința primei instanțe. În schimb, fratele și, respectiv, mama victimei decedate au formulat un apel împotriva sentinței primei instanțe. De asemenea, ei au depus o cerere prin care au solicitat să li se recunoască calitatea de succesori ai victimei decedate. Aceștia au mai invocat că sunt rude apropiate cu victima și că au depus o cerere similară atât în fața organului de urmărire penală, cât și în fața primei instanțe, însă cererea lor a fost respinsă. Sentința primei instanțe a mai fost atacată cu apel de către procuror, precum și de apărătorii inculpatului. În fața instanței de apel, procurorul a ridicat o excepție de neconstituționalitate, invocând, între altele, că art. 81 din Codul de procedură penală nu întrunesc condițiile calității legii. În particular, autorul excepției de neconstituționalitate a subliniat că prevederile contestate nu prevăd posibilitatea recunoașterii soțului în calitate de succesor al părții vătămate decedate.

Curtea Constituțională a examinat această excepție prin prisma art. 20 (accesul liber la justiție) coroborat cu art. 54 (restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți) din Constituție.

Curtea a considerat că omisiunea includerii soțului în categoria potențialilor succesori ai părții vătămate implică o ingerință în dreptul de acces liber la justiție, garantat de art. 20 din Constituție.

Curtea Constituțională a reținut că, în conformitate cu art. 81 alin. (1) din Codul de procedură penală, „în procesul penal, succesor al părții vătămate sau al părții civile este recunoscută una din rudele ei apropiate care a manifestat dorința să exercite drepturile și obligațiile părții vătămate decedate sau care, în urma infracțiunii, a pierdut capacitatea de a-și exprima conștient voința. Succesor al părții vătămate sau al părții civile nu poate fi recunoscută ruda ei apropiată căreia i se incumbă cauzarea de prejudiciu material, fizic sau moral părții vătămate”.

Așadar, necesitatea admiterii în procesul penal a unei persoane în calitate de succesor al părții vătămate sau al părții civile intervine în ipoteza în care aceasta: (i) a decedat sau (ii) și-a pierdut capacitatea de a-și exprima voința în mod conștient.

Totodată, în calitate de succesor al părții vătămate sau al părții civile poate fi recunoscută doar una din rudele ei apropiate. În acest sens, art. 6 pct. 4¹) din Codul de procedură penală dă definiția de „rudă apropiată”, *i.e.* copiii, părinții, frații și surorile, bunicii și nepoții.

Prin urmare, nu există o incertitudine referitoare la cercul de persoane care ar putea fi considerate succesori ai părții vătămate sau ai părții civile.

În aceste condiții, rezultă că în baza prevederilor contestate soțul/soția părții vătămate sau a părții civile nu poate fi admis(ă) în procesul penal în calitate de succesor.

Din punct de vedere procedural, recunoașterea calității rudei apropiate de succesor al părții vătămate sau al părții civile o decide procurorul care conduce urmărirea penală sau, după caz, ofițerul de urmărire penală ori instanța de judecată, cu condiția că ruda apropiată să solicite recunoașterea acestei calități. În cazul în care mai multe rude apropiate solicită această calitate, decizia de a alege succesorul îi revine procurorului sau instanței de judecată (art. 81 alin. (2) din Codul de procedură penală).

De asemenea, Curtea Constituțională a notat că, potrivit art. 81 alin. (3) din Codul de procedură penală, în cazul în care, după recunoașterea persoanei ca succesor al părții vătămate sau al părții civile, se constată lipsa temeiurilor de a o menține în această calitate, procurorul sau instanța încetează, prin hotărâre motivată, participarea acesteia la proces în calitate de succesor al părții vătămate sau al părții civile. Ruda apropiată a părții vătămate sau a părții civile recunoscută succesor al acesteia poate renunța la împuterniciri în orice moment al desfășurării procesului penal.

Prin urmare, Curtea a constatat că prevederile art. 81 din Codul de procedură penală sunt redactate cu o precizie suficientă. Acestea îndeplinesc condiția previzibilității [33].

Apoi, Curtea a continuat să examineze dacă ingerința urmărește un scop legitim. Din art. 54 alin. (2) din Constituție rezultă că ingerințele într-un drept fundamental trebuie să urmărească realizarea unuia sau mai multor din următoarele scopuri legitime: protecția securității naționale, asigurarea bunăstării economice a țării, asigurarea ordinii publice, în vederea prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protecția drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicarea divulgării informațiilor confidențiale și garantarea autorității și imparțialității justiției.

Sub acest aspect, Curtea Constituțională a observat că atât Parlamentul, cât și Guvernul nu au invocat nicio rațiune pentru neinclusiunea soțului/soției în cercul persoanelor care ar putea obține calitatea de succesor al părții vătămate sau al părții civile.

De altfel, se atestă o tendință a mai multor state de a include soțul/soția în categoria rudelor/persoanelor apropiate și, în mod corelativ, oferirea posibilității de a obține calitatea de succesor al victimei (*e.g.* a se vedea art. 116 din Codul de procedură penală al Elveției, art. 1 din dispozițiile suplimentare din Codul de procedură penală al Bulgariei, art. 11 din Codul penal al Poloniei, art. 7, 87 și

106 din Codul de procedură penală al Azerbaidjanului, art. 6 din Codul de procedură penală al Armeniei, art. 3 din Codul penal al Georgiei și art. 109 din Codul de procedură penală al Republicii Kazahstan) [34].

Având în vedere relațiile familiale ce derivă dintr-o căsătorie, Curtea Constituțională a admis că soția/soțul poate avea un interes legitim de a participa la procesul penal, datorită unei „legături suficiente” cu victima decedată [35].

Așadar, Curtea nu a constatat vreun scop special care ar putea fi subsumat scopurilor legitime generale prevăzute de art. 54 alin. (2) din Constituție, în vederea justificării opțiunii legislatorului de a nu include soțul/soția în categoria persoanelor care ar putea obține calitatea de succesori al părții vătămate sau al părții civile [36].

În egală măsură, Curtea nu a constatat niciun scop legitim pentru prevederile normative care impun atribuirea calității de succesori al părții vătămate sau al părții civile doar unei singure persoane.

Aceste constatări au scutit Curtea Constituțională să treacă la următoarea etapă a testului de proporționalitate [37].

În baza celor enunțate *supra*, Curtea a declarat neconstituțional art. 81 din Codul de procedură penală, în partea ce ține de omisiunea includerii soțului în calitate de potențial succesori în procesul penal al părții vătămate sau al părții civile. Până la modificarea art. 81 din Codul de procedură penală de către Parlament, soțul va putea fi recunoscut în calitate de succesori în procesul penal al părții vătămate sau al părții civile [38].

De asemenea, Curtea a declarat neconstituțional textul „În cazul în care mai multe rude apropiate solicită această calitate, decizia de a alege succesori îi revine procurorului sau instanței de judecată.” din art. 81 alin. (2) din Codul de procedură penală. Prin declararea neconstituțională a acestui text s-a oferit posibilitatea procurorului sau, după caz, judecătorului de a recunoaște în calitate de succesori al victimei decedate mai multe persoane, nu doar una singură. Evident, decizia de a recunoaștere a unei persoane sau mai multor persoane în calitate de succesori al victimei trebuie luată în fiecare caz particular, ținându-se cont de legătură persoanei (relațiile dintre acestea, locuirea cu partea vătămată, întreținerea acesteia etc.) cu victima decedată.

În altă ordine de idei, în afară de calitatea lor de „victime indirecte”, membrii familiei pot fi, de asemenea, „victime directe” ale unor tratamente contrare art. 3 din Convenție din cauza suferințelor cauzate de încălcări grave ale drepturilor omului care le afectează rudele [39]. Spre exemplu, în cauza *Eremia v. Republica Moldova* [40], Curtea a reținut că a doua și a treia reclamantă s-au plâns de insulte din partea lui A. și că au fost martori la agresiunea fizică și verbală față de mama lor (prima reclamantă din acest caz) în casa lor, fiind în imposibilitate să o ajute. Curtea a apreciat că starea psihologică a celei

de-a doua și a treia reclamante a fost afectată negativ prin asistarea repetată la violența aplicată de tatăl lor asupra mamei în casa de familie. În opinia Curții, acest lucru conduce la o ingerință în dreptul la respectarea vieții private celei de-a doua și a treia reclamante și respectarea dreptului lor la domiciliu în sensul art. 8 din Convenție [41]. Altfel spus, Curtea Europeană a apreciat că aceste persoane au calitate de victime directe ale încălcării art. 8 din Convenție.

Vom încheia acest studiu prin a preciza că în jurisprudența Curții Europene mai este întâlnit și conceptul de „*victimă potențială*”. Spre exemplu, se atestă o victimă potențială în cazul în care un străin face obiectul unei decizii de expulzare care încă nu a fost executată, iar în ipoteza executării acestei decizii, persoana riscă să fie supusă în țara de destinație unor tratamente contrare art. 3 din Convenție ori să sufere o încălcare a drepturilor garantate de art. 8 din Convenție [42].

În cazul *I.M. v. Elveția* [43], Curtea Europeană constatat că reclamantul era un cetățean kosovar care s-a născut în 1964 și care trăiește în Elveția din 1993. În 2003, acesta a comis un viol; el a fost condamnat la doi ani și trei luni de închisoare. Odată ce această condamnare a devenit definitivă, autoritățile au decis să-l expulzeze (din cantonul său de reședință în 2006, și apoi de pe teritoriul Elveției în 2010). Sănătatea reclamantului s-a înrăutățit de-a lungul anilor: din 2012, nivelul lui de invaliditate s-a ridicat la 80%. În 2015, ultimul său recurs împotriva deciziei de expulzare a fost respins: Curtea Administrativă Federală a considerat că autoritățile trebuie să beneficieze de o marjă largă de apreciere în baza principiului subsidiarității. Prin urmare, reclamantul și-a pierdut indemnizația de invaliditate și a devenit, din acel moment, dependent de copiii săi.

Cazul a ajuns pe masa judecătorilor de la Strasbourg. În acest sens, Curtea Europeană a Drepturilor Omului considerat că, pe lângă viața privată (reclamantul locuia în Elveția de o perioadă îndelungată), art. 8 din Convenție este relevant, de asemenea, în acest caz, în privința vieții de familie: fiind invalid, reclamantul primește asistență zilnică (în treburile casnice, la îngrijirea medicală, în legătură cu igiena personală și cu îmbrăcămintea) de la copiii săi adulți și este dependent financiar de aceștia; el este și tatăl a doi copii minori care s-au născut în Elveția. Era irelevant dacă copiii adulții puteau sau nu continua să-i ofere sprijin financiar la distanță în eventualitatea expulzării sale în Kosovo, sau dacă reclamantul a informat autoritățile despre paternitatea față de cei doi copii minori (născuți în 2006) după hotărârea pronunțată în 2015 [44].

Cât privește caracterul necesar al ingerinței într-o societate democratică, Curtea a apreciat că, dacă autoritățile naționale ale Elveției ar fi efectuat un exercițiu detaliat de punere în balanța a intereselor concurente în acest caz, având în vedere diferitele criterii stabilite în jurisprudența Curții, și dacă ar fi oferit motive relevante și suficiente pentru decizia lor, Curtea ar fi putut să conchidă, în conformitate cu principiul subsidiarității, că autoritățile naționale și-au pronunțat decizia în limitele marjei de apreciere

acordate statului reclamat în domeniul imigrației. Nu era cazul. Proportionalitatea ordinului de expulzare a fost examinată doar superficial. Curtea Administrativă Federală a subliniat gravitatea infracțiunii comise, a examinat pe scurt riscul unei recidive și a menționat dificultățile pe care reclamantul le-ar fi întâmpinat la întoarcerea sa în Kosovo. Acestea au fost singurele aspecte analizate de către Curtea Administrativă Federală [45].

Alte aspecte au fost fie trecute cu vederea, fie analizate foarte superficial, chiar dacă acestea reprezentau criterii relevante în jurisprudența Curții, inclusiv soliditatea legăturilor sociale, culturale și familiale ale reclamantului cu țara gazdă și cu țara de destinație, dovezile medicale, situația de dependență a reclamantului față de copiii săi adulți, schimbarea de comportament a reclamantului după doisprezece ani de la comiterea infracțiunii și impactul înrăutățirii grave a stării sale de sănătate asupra riscului de recidivă [46].

Aceste deficiențe au împiedicat Curtea Europeană să formuleze o concluzie clară cu privire ponderea mai mare a intereselor reclamantului în comparație cu interesele expulzării lui pentru a preveni dezordinea publică. Pe scurt, autoritățile naționale au eșuat să demonstreze în mod convingător că ordinul de expulzare emis a fost proporțional cu scopurile legitime urmărite [47].

Din aceste motive, Curtea a decis, în unanimitate, că punea în executare a deciziei de expulzare a reclamantului ar constitui o încălcare. Totodată, Curtea a decis că constatarea existenței unei încălcări a reprezentat o satisfacție echitabilă în privința oricărui prejudiciu moral suferit [48].

Concluzii. Conceptul de „victimă” are o sferă de aplicare autonomă în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Faptul că în dreptul intern al unui stat o persoană are sau nu calitatea de victimă nu are o pondere decisivă pentru Curtea Europeană. Ea nu este ținută de calificarea atribuită unei persoane în dreptul intern.

Curtea Europeană face distincție între victime directe, victime indirecte și victime potențiale. Persoanele care ar putea avea calitatea de victimă indirectă și, respectiv, care ar putea fi admise într-un proces ar putea fi, de exemplu: părinții, copiii, frații, surorile, bunicii, nepoții, soția/soțul supraviețuitor, legatarul universal fără legături de rudenie cu decedatul, partenerul necăsătorit sau partenerul *de facto*. Totodată, Curtea Europeană a stabilit că calitatea de victimă indirectă le poate fi recunoscută mai multor persoane, nu doar unei persoane. În orice caz, persoanele în discuție trebuie să aibă un interes legitim și să aibă o „legătură suficientă” cu victima decedată/dispărută. Totuși, Curtea Europeană nu a explicat ce presupune testul „legăturii suficiente” cu victima directă. Acest test este aplicat în funcție de circumstanțele particulare ale fiecărui caz.

În cele din urmă, victimele potențiale sunt acele persoane în privința cărora există o probabilitate de a li se încălca (printr-o măsură/printr-un act) vreun drept garantat de Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Referințe:

1. Case of *Vallianatos and Others v. Greece* [GC], Applications nos. 29381/09 and 32684/09, Judgment of 7 November 2013, § 47. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-128294>
2. *Ibidem*.
3. *Ibidem*.
4. Case of *Mereuta v. the Republic of Moldova*, Application no. 64401/11, Judgment of 15 May 2018, §§ 6-16. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-182857>
5. *Ibidem*, § 24.
6. *Ibidem*, § 25.
7. *Ibidem*, § 26.
8. *Affaire T.I. et autres c. Grèce*, Requête no. 40311/10, Arrêt, 18 juillet 2019, §§ 5-10. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-194441>
9. *Ibidem*, §§ 141-146.
10. *Ibidem*, § 168.
11. Case of *X and Y v. the Netherlands*, Application no. 8978/80, Judgment of 26 March 1985, §§ 7-13. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57603>
12. *Ibidem*, §§ 28-30.
13. Case of *Söderman v. Sweden* [GC], Application no. 5786/08, Judgment of 12 November 2013, § 12-26. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-128043>
14. *Ibidem*, § 86.
15. *Ibidem*, § 92-97.
16. *Ibidem*, §§ 98-104.
17. *Ibidem*, §§ 105-106.
18. *Ibidem*, § 108.
19. *Ibidem*, § 111.
20. *Ibidem*, § 116.
21. *Ibidem*, § 117.
22. Concurring opinion of Judge Pinto de Albuquerque in the case of *Söderman v. Sweden* [GC], Application no. 5786/08, Judgment of 12 November 2013. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-128043>
23. Case of *Magnitskiy and Others v. Russia*, Applications nos. 32631/09 and 53799/12, Judgment of 27 August 2019, § 278-279. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-195527>
24. Case of *Varnava and Others v. Turkey*, Applications nos. 16064/90, 16065/90, 16066/90, 16068/90, 16069/90, 16070/90, 16071/90, 16072/90 and 16073/90, Judgment of 18 September 2009, § 112. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-94162>
25. Case of *Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania* [GC], Application no. 47848/08, Judgment of 17 July 2014, § 97. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145577>
26. Case of *Huseynova v. Azerbaijan*, Application no. 10653/10, Judgment of 13 April 2017, § 113. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-172661>
27. *Ibidem*.
28. Case of *Randelović and Others v. Montenegro*, Application no. 66641/10, Judgment of 13 April 2017, § 83-85. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-177076>
29. Case of *Trivkanović v. Croatia*, Application no. 12986/13, Judgment of 6 July 2017, § 49-50. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-174966>
30. *Ibidem*, § 50-51.

31. Sesizarea nr. 151g din 24 septembrie 2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolele 81, 77 și 315 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/sesizari/151g_2020.09.24.pdf
32. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 12 din 6 aprilie 2021 privind excepția de neconstituționalitate a articolelor 77, 81 și 315 din Codul de procedură penală (omisiunea includerii soțului ca succesor al părții vătămate sau al părții civile) (sesizarea nr. 151g/2020), publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 100-103 din 16 aprilie 2021.
33. A se vedea §§ 66-74 din Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 12 din 6 aprilie 2021 privind excepția de neconstituționalitate a articolelor 77, 81 și 315 din Codul de procedură penală (omisiunea includerii soțului ca succesor al părții vătămate sau al părții civile) (sesizarea nr. 151g/2020), publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 100-103 din 16 aprilie 2021.
34. *Ibidem*, § 78.
35. *Ibidem*, § 79.
36. *Ibidem*, § 80.
37. *Ibidem*, § 82.
38. *Ibidem*, § 83.
39. Case of *Janowiec and Others v. Russia* [GC], Applications nos. 55508/07 and 29520/09, Judgment of 21 October 2013, § 177-181. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127684>; Case of *Selami and Others v the former Yugoslav Republic of Macedonia*, Application no. 78241/13, Judgment of 1 March 2018, § 54-56. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-181178>
40. Case of *Eremia v. the Republic of Moldova*, Application no. 3564/11, Judgment of 28 May 2013, § 70. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-119968>
41. *Ibidem*, § 74.
42. Case of *Soering v. The United Kingdom*, Application no. 14038/88, Judgment of 7 July 1989. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57619>
43. *Affaire I.M. c. Suisse*, Requête no. 23887/16, Arrêt 9 avril 2019, § 7-34. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-192201>
44. *Ibidem*, § 58-63.
45. *Ibidem*, § 76.
46. *Ibidem*, § 77.
47. *Ibidem*, § 78.
48. *Ibidem*, § 79, § 85.